

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 5, Issue 3, September 2017, p. 399-421

Received	Reviewed	Published	Doi Number
21.08.2017	07.09.2017	27.09.2017	10.18298/ijlet.2036

Using Areas Of Words “Bark, Dam, Ev, Yurt” At Historical And Contemporary Turkish Dialects

Kürşat EFE¹

ABSTRACT

Language-mind relation is the most basic interest of language science. Language is a means of communicating ideas. In language philosophy, meaning comes before use. According to language, there are abstract rules that are born. Individual learns language according to these. The language ability in the interior is born. This ability is also independent of other cognitive skills. This native language, acquired from birth, is transferred to the individual depending on a certain system of its own rules, structure and other characteristics. The individual creates new concept areas with voiceover and interpretation that he or she begins to acquire from the surroundings of the previously transmitted system. All this information is conceptualized through the mind and transmitted to the language. There is a concrete "surface structure" that constitutes a "deep structure", sound and figure state, which constitutes the semantic basis of each belief. As the deep structure transforms into a concrete structure, this situation occurs within certain rules. The expression of objects, states, movements and conjectures is called the concept domain. The domain of concept, all kinds of being, object and situation, is the indicator of the language world. Examining the most basic concepts and their usage areas reveals the state of daylight from the earliest periods of language. The perception of concepts and the mental process in which they are named are not individual but social. Here too, the deep structure of the louse becomes important. Bark, dam, house, homeland, as well as universal features of the local features are also available. Here the mental process is influential. The most basic features of these words are such as being a kind of accommodation, belonging, being yourself. The metaphor and side meanings of these words expanded over time and revealed different concept areas.

Key Words: Turkish, historical and contemporary Turkish dialects, bark, dam, ev, yurt.

Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde “Bark, Ev, Dam, Yurt” Kelimelerinin Kullanım Alanları

ÖZET

Dil zihin ilişkisi, dil bilimin en temel ilgi alanıdır. Dil düşüncelerin iletilmesinde bir araçtır. Dil felsefesinde anlam kullanımdan önce gelir. Dil yetisine göre doğuştan getirilen soyut kurallar vardır. Birey bunlara göre dili öğrenir. İnsandaki dil yetisi doğuştan gelmektedir. Bu yeti aynı zamanda diğer bilişsel yetilerden bağımsızdır. Doğuştan kazanılan bu yetide dilin kendisine ait kuralları, yapısı, diğer özellikleri belirli bir sisteme bağlı olarak bireye aktarılır. Birey daha önce aktarılan sisteme çevresinden edinmeye başladığı seslendirme ve anlamlandırma ile yeni kavram alanları oluşturur. Bütün bu bilgiler zihin aracılığıyla kavramlaşarak dile aktarılır. Her kelimenin anlamsal temelini oluşturan bir “derin yapı”sı, ses ve şekil durumunu oluşturan somut bir “yüzey yapı”sı vardır. Derin yapı somut yapıya dönüşürken bu durum belirli kurallar dâhilinde ortaya çıkmaktadır. Nesnelerin, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesine kavram alanı denir. Kavram alanı, her türlü varlık, nesne ve durumun dil dünyasındaki gösterge karşılığıdır. Belli başlı en temel kavramların ve bunların kullanım alanlarının incelenmesi ile dilin en eski dönemlerinden günümüze kadarki durumunu ortaya koymaktadır. Kavramların algılanması ve bunların adlandırılması sırasındaki zihinsel süreç bireysel değil, toplumsaldır. Burada da dilin derin yapısı önem kazanmaktadır. Bark, dam, ev, yurt kelimelerinin evrensel özellikleri yanında yerel özellikleri de vardır. Burada zihinsel süreç etkisini göstermektedir. Bu kelimelerin en temel özellikleri barınma, ait olma, kendinin olma gibi durumlardır. Bu kelimelerin mecaz ve yan anlamları zamanla genişlemiş ve farklı kavram alanları ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, tarihî ve çağdaş lehçeler, bark, dam, ev, yurt.

¹ Yard. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, kursat.efe@amasya.edu.tr.

1. Giriş

Dil, milletlerin geçmişle bugün arasındaki manevi köprüsüdür. Bu köprü ne ölçüde sağlam olursa o dili konuşan millet de bir o kadar var olabilir. Dil, geçmişten bugüne bazı kelimeleri imbibten geçirerek âdeta bir köprü oluşturmaktadır. Bu tarih köprüsünde milletin kökü, özü hayat şartları, yaşayış ve düşünüş biçimleri yer almaktadır. Milletlerin devamlılıklarını sağlayan en önemli unsur da kullanılan kelimelerin ne derecede düşünüş mekanizmasını yaşattığı ve bunların ne ölçüde hayata geçirildiğidir. Dil denilen varlık bu ilkeyi yaşatmaktadır.

Dil biliminin en önemli çalışma alanlarından biri "kavram alanı"dır. 'Kavram' nesnelere, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesi şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 1992:99; Vardar, 2002:132). "Dil biliminde kavram alanı, her türlü varlık, nesne ve durumun dil dünyasındaki gösterge karşılığıdır. Kavram alanı ile ilgili ilk çalışmayı yapan Alman dil bilimci Jost Trier, kavram alanının tıpkı mozaik parçaları gibi birbirlerini çevreleyen parçacıklarından oluştuğunu ileri sürmüştür." (Aksan, 1971:253). "İnsanın kavramları algılaması ve bunları adlandırmada takip ettiği zihinsel süreç, dilde yeni söz yapma mantığının tekil olarak işlemediğini göstermiştir. İnsan beyni yeni söz oluşturmak için aynı kavram alanındaki göstergelerden yararlanmaktadır. Böylece sözcüğün hem ses ve çağrışımları hem de anlam bütünlüğü bu dil mantığı çerçevesinde oluşturulmaktadır." (Akar, 2009:220- 221). 'Bark, dam, ev, yurt' kelimelerinin kavram alanı hem evrensel hem de ulusal özellikler taşıması yönüyle önem arz etmektedir. Bu kelimelerin önemi birer barınak olmalarından ileri gelmektedir. Türk dilinin en eski kelimelerinden bark, dam<tam, ev<eb ve yurt kelimeleri; ses, şekil ve anlam bakımından zaman zaman değişikliğe uğrasalar da bugün hâlâ varlıklarını sürdürmektedir. Eb kelimesi Oğuz Türkçesinde ev, diğer çağdaş Türk lehçelerinde ise öv, öy, üy gibi şekiller almıştır. Bark, dam, yurt kelimeleri 'bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı ya da bir kişinin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane' anlamlarına gelen ev kelimesi ile doğrudan ilgilidir. Bu dört kelimenin ana ögesi 'barınma' ve 'yaşam alanı'dır. "İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından birini de barınma oluşturur. Türkler, konargöçer yaşam biçiminin hâkim olduğu dönemlerde barınmak için çadır tipi evleri tercih etmişlerdir. En çok kullanılan çadır tipini yurt adı verilen, keçeden yapılan çadırlar oluşturmuştur. Göçebelikten yerleşik düzene geçilmiş olmasına rağmen geleneksel Türk mimarisinin şekillenmesinde yurt tipi çadırların birtakım özellikleri de belirleyici rol oynamıştır." (Turan, 1990:272-273).

İnsanoğlu için 'yaşam alanı' olan ev âdeta bir 'var olma' ve 'huzur mekânı'dır. Ev sadece bir barınak değildir; içerisinde yaşayan insanların kişiliğini, hayat tarzını, hayat felsefesini, değerlerini yansıtan bir mekândır. Kişiye aitlik duygusu veren ve bununla birlikte kişiye güven duygusu veren bir yuvadır. Burada öğrenilen her bilgi uzun hayat yolculuğunda her zaman etkili olacaktır. Bu yuvadaki ortam kişilik oluşmasında en etkili unsurdur. Kişinin gerek bireysel kimliğini gerekse toplumsal kimliğini oluşturduğu bir ortamdır. Evrensel ve millî değerlerinin kavrandığı yerdir. Sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal yapının kavranmasında en etkili kurumdur. Toplumsal dayanışmanın benimsenmesinde ve devam ettirilmesinde birleştirici mekândır. Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yerdir. Ev, sevgi ateşi ile yanan bir 'ocak'tır. Ateşle yanan ocakta tıpkı yiyeceklerin pişmesi gibi kişi de ev/aile ortamında pişmektedir/olgunlaşmaktadır. Hayatın devamlılığını sağlayan bu ocak/aile, aynı zamanda toplumsallaşmanın temelini atıldığı yerdir. Bu 'ocak' yandıkça/tüttükçe 'aile' de varlığını sürdürecektir. "Toros bölgesindeki Türkmenlerde ocağın yeri çok kutsaldır ve ocağın üstüne yemin edilir. Ocaktaki ateş, aileyi devam ettirdiği için "kut"ludur." (Yalman, 1977:423). Etimolojik çalışmalara baktığımızda oda kelimesinin otağ kelimesinden geldiğini görmekteyiz: "od 'ateş' > od+a- 'ateş yakmak'

> otağ 'ateş yakılan yer' (Gülensoy, 2007:635). Günümüzde *oda* evin bir bölümünü ifade etse de 'ateş yakılan yer/yaşanılan mekân' anlamındadır. İçinde ısı/ateş bulunan mekân özellikle soğuk dönemlerde varlığı devam ettirme, yaşama alanı hâline gelecektir.

Orhun Yazıtlarında *bark* kelimesi 'taşlarla yapılp süslenen mezar odası, tapınak, mabet' anlamındadır. "*Hakan türbelerinin yanına bir de mabet yaptırır. Orada kurbanlar kesilir, ev de mukaddes bir mabet olduğundan bark adını alırdı.*" (Gökalp, 1976: 296). "*Bark kelimesi daha sonraları ev kelimesiyle birlikte kullanılmış, 'mal mülk/mal varlığı' anlamında kullanılmıştır.*" (Tekin, 1998:99). "*Yurt sözü de eski Türklerde sadece 'ev, çadır' anlamlarında, ev de 'vatan' anlamında da kullanılmıştır.*" (Tekin, 1998:101,116,192). "*Başlangıçta çadır ile ilgili olduğu bilinen ev sözünün Selçuk çağının başlarında hem çadır hem de duvarlı ev manasına geldiği bilinmektedir.*" (Ögel, 1991:3). Eski Türklerin evi bir çadır ve Orhun Yazıtlarında eb olarak okunan harf çadıra benzemektedir. "*Dam sözü de hem 'duvar' hem de 'dam' ve 'çatı' karşılığı olarak kullanılıyordu.*" (Ögel, 1991:13). En eski Türk evleri kulübe şeklinde yuvarlak görünümlüydü. Dört yöne göre dikilen, kapısı daima doğu tarafında olan bu çadırların/evlerin gövdesi bir dağa, çatısı/kubbesi de gökyüzüne benzetilirdi. "*Semerkand'ın kuzeyinde ve Seyhun nehrinin batı sahilindeki çevrede Hun dönemine ait bazı ev kalıntıları Orta Asya'nın yuvarlak çadırlarını hatırlatır.*" (Ögel 1984:92). "*Milâttan önceki üçüncü bin ortalarına tarihlenen Aşkabat yakınlarındaki Anav kültür çevresinde, güneşte kurutulmuş tuğlalar kullanılarak dört köşe evler inşa edilmişti.*" (Ögel 1984: 20).

Türkçe Sözlük'te 'dam' kelimesinin dört ayrı anlamı verilmiştir: "*Yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm; üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi; tutukevi; ahır.*" (TS, 2005:468); 'ev' kelimesi için de yedi farklı anlam verilmiştir: "*Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı, bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, evin iç düzeni, eşyası vb. içinde bir iş görülen veya bazen belirli bir amaçla kullanılan yer, herhangi bir yerde toplumsal, kültürel, ekonomik yönlerden tanıtma görevini üstlenen veya belli alanlarda olan kişilerin toplanıp toplumsal ilişkilerini sürdürmelerini sağlayan kuruluş, aile, soy, nesil"* şeklinde sıralandırılmış, sözcüğün 'aile' anlamı mecazi, 'soy, nesil' anlamı ise eski olarak belirtilmiştir (TS, 2005:665); 'bark' kelimesi "*Ev, mülk, aile, çoluk çocuk anlamlarındaki ev bark birleşik sözünde geçen bir söz.*" (TS, 2005:202); 'yurt' kelimesi de "*Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası vatan; memleket; göçebe Türklerin oturduğu çadır.*" (TS, 2005:2201) anlamında verilmiştir. Birçok deyimde mecaz anlamlarla karşımıza çıkan *ev* kelimesinin anlamları bağlama göre farklılaşmaktadır:

"Ev açmak: 1. Ayrı bir eve yerleşmek, ayrı bir eve geçmek; 2. Evlenmek.

Ev adamı: Evine bağlı erkek.

Ev bark: 1. Ev, mülk; 2. Aile, çoluk çocuk.

Ev bozmak: Ayrılmak (karı koca) veya ayrılmasına sebep olmak.

Ev yıkmak: Karı kocayı birbirinden ayırmak.

Evde kalmak: (kız için) Evlenme çağı geçmiş olmak.

Evi sirtında: Evi yurdu olmadan herhangi bir yerde yaşayan.

Evin direği: Ailenin en önemli kişisi.

Evlere ırak: Ölüm veya kötü bir durumdan söz edilirken dinleyenlerin aynı durumla karşılaşmamalarını dilemek için söylenir.

Evlere şenlik: Beğenilmeyen, olumsuz karşılanan bir durum, bir davranış karşısında alay yollu söylenir.” (TS, 2005:665).

2. Yöntem

Bu araştırmada Türk dilinin geçmişten günümüze mevcut en önemli eserleri, Türk dili için hazırlanan alfabetik art ve eş zamanlı sözlüklerle etimolojik sözlükler taranmış, ilgili kelimelerin geçtiği ifadeler fişlenmiştir. Kelimelerin kullanım alanlarının, anlamlarının, ses ve şekil değişikliklerinin belirlenmesi amaçlandığından, bilimsel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. “Bark” Kelimesinin Gelişimi ve Kullanım Alanları

Ev kelimesi ile birlikte kullanılan *bark* kelimesi günümüzde tek başına kullanılmamaktadır; “*yalnız ev bark çifte tâbirde, ‘hane, mülk; aile yuvası, evli hayat’ < ET ev bark*” (Clauson, 1972:359-360; Tietze, 2002:282) olarak tanımlanan *bark* kelimesinin morfolojik ve semantik gelişimi şu şekildedir:

“*bark* ‘Ev sözcüğü ile birlikte kullanılan sözcük’. OT. *bark* ‘mülk’ (DLT, KB). TT’nde: *ev bark* < OT *eb; bark* And. ağıl. ‘otel, park, bahçe’ (DSII, 533); Tü. > Kürt. *barga* ‘bark, oba, aile, soy, aşiret’ (DAO, 60). Eren (TDES, 1999:41): Yok. (KB) *eb* ‘ev, çadır, karargâh, duğâh, bark ‘karargâh (T.Tekin, BK, D.32). Ş. Tekin: *bark* ‘türbe, anıtkabir (İK, s.93), içi ve dışı kabartmalarla, tezyinatla (veya heykellerle) ve kitabelerle donatılmış bir bina < *bar-ık; bark ‘kullanılan yer, hane, ev, mesken’; *ev bark* ‘hane ve aile’ (TL-I, 582); *evli barklı* ‘aile ve mesken sahibi’; *barklan-* ‘mesken ve aile sahibi olmak’ < bark [*ba-r-k]+la-n-; And.ağıl.: *barker-* ‘ev sahibi yapmak’ < bark+ar-; *barkla-* ‘evlenmek’; *barı* ‘siper’ < *ba-r-ıg; Nişanyan (SS, 60): *bark*=ET. *bark* ‘varlık, mülk’ * ET *bar* (var) sözcüğü ile bağlantısı düşünebilir.” (Gülensoy, 2007:114,115).

Clauson *ev bark* için “oturulabilir ve taşınabilir” anlamını vermiştir (Clauson, 1972:3-4). Drevnetyurkskiy Slovar’da ise *bark* ‘bina’ (DrSl, 1969:84) olarak gösterilmiştir. Orhun Yazıtlarında *bark* kelimesi ‘mabet’ anlamındadır. Orhun Yazıtlarında *bark* ‘ev, barınak, konut; türbe, anıtkabir’ (OY, 1998:99); *yadağ yabız baldı tip alıglı kelti snar süsi ebig barkıg yolıgalı bardı (...yaya ve fena oldu diyerek esir almaya/yenmeye geldiler. Yarı ordusu evi barkı yağmalamaya vardı.)-(BK1D41-32)* anlamında yer alan kelime Gabain’e göre Eski Türkçede ‘mülk, bina, ev bark’ anlamındadır; Caferoğlu da benzer anlamları vermiştir: *bark* ‘zenginlik, servet, varlık’ (Gabain 1988:266; EUTS, 1993:34); *bark* (Üİ, 1998:34-8: üküş ev bark itgeli usar ançada); *barkda* (Üİ, 1998:121-16,141-16), *barkıg* (Üİ, 1998:368-1); *barkın* (Üİ, 1998:533-19); *barklı* (Üİ, 1998:552a18). “Karahanlı Kuran tercümesinde ‘ev barkdın’ şeklinde kullanılmaktadır. Eski Oğuz Türkçesi dönemine ait Kuran tercümelerinde *ev bark* görülmemektedir. Standart Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan ‘ev bark’ koşmasının kullanılış sahasına çıkışı da 20. yüzyıl başıdır.” (Tekin, 2001:94). DLT’de *bark* kelimesi yalnız yer almamıştır, “*ew*” kelimesiyle birleştirilerek kullanılmıştır (DLT-I, 1999:348-25); *bark* ‘bark, mülk’ (DLT-IV, 1999:70); *ev-bark* ‘ev bark’ (DLT-IV, 1999:206). Kutadgu Bilig’de *bark* ‘ev bark, mülk’ kelimesi ev ile kullanılmıştır: *evin barkın* (KB, 1979:4536,4545,4727,5486). Kutadgu Bilig’de *bark* kelimesi tek başına ‘yolcu’ manasında kullanılmıştır (KB, 1979:817,4326,4625,4727); ayrıca *yer yurt* anlamını karşılamak için de zaman zaman *orun* kelimesi

tercih edilmiştir: *ornum* 'evim barkım, yerim yurdum' (KB, 1979:1161). Harezmi Türkçesi döneminde *bark* 'ev bark' (NF, 1998:49; NF, 1998:77-10: *ev bark*) kullanımının yanında ayrıca *beyt* (Ar.) 'ev' (NF, 1998:60) de tercih edilmiştir.

Kamûs-ı Türkî'de *bark* 'barınılacak yer, mesken' (KT-I, 1901:93) olarak tanımlanan kelime, Lehçe-i Osmanî'de şöyle tanımlanmıştır: "*Ev bark, müteehhil, ayal ve hane. Barınmış, harim, harem manalarına münasebet alır. Türkîde boruk mahfuz.*" şeklinde tanımı verilen kelime ile ilgili diğer kullanımlar da şu şekilde verilmiştir: *ev bark* 'ayal ve manal'; *evermek* 'evlendirmek, ev bark etmek, tezviç, damat etmek'; *evlenmek* 'ev bark olmak, izdivaç, tehhül etmek.'" (LO, 2000:41).

Günümüz Türkiye Türkçesinde *ev bark* ikilemesinde yaşayan *bark* kelimesi Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: "*Ev, mülk, aile, çoluk çocuk anlamlarındaki ev bark birleşik sözünde geçen bir söz*" (TS, 2005:202); *ev bark* "*ev, mülk; aile, çoluk çocuk.*" (TS, 2005:665). Derleme Sözlüğü'nde de *bark* kelimesi, "*1.Otel. 2. Park. 3. Bahçe.*" anlamlarında verilmiştir." (DS-I, 1993:533). Çağdaş lehçelerden Hakas Türkçesinde *ağas-tas* kelimesi 'ev bark' (ÖHTS, 2005:30); Özbek Türkçesinde *hona* (Far.) 'ev, ev bark' (UTİL-II, 1981:313); *üy-joy* 'ev bark' (UTİL-II, 1981:268); Kazak Türkçesinde *şal* 'ev bark, mal mülk' (KzkTS, 1995:624) ve *mal-jay* 'ev bark' (KzkTS, 1995:365); Çuvaş Türkçesinde *pürt-şurt* 'ev bark' (ETSCY-I, 1974:462); Tuva Türkçesinde de *çağlak* 'sığınak, barınak, yağmurluk, ev bark' (TTS, 2003:19) anlamında kullanılan kelimelerdir.

Türkiye Türkçesinde *bark* kelimesiyle benzerliği olan "*baraka*" (İt.) 'tahta, çinko vb. hafif şeylerden yapılmış, temelsiz eğreti yapı' (TS, 2005:199) kelimesi de Kamûs-ı Türkî'de *baraka* (F.) 'tahtadan yapılmış geçici oturma yeri vb.' (KT-I, 1901:91) anlamında yer alırken Andreas Tietze de sözlüğünde *baraka* kelimesinin kökeninin İtalyanca *baracca*'dan geldiğini belirtmiştir (Tietze, 2002:278). Çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *barak* 'tahtalardan yapılan hafif ev' (AFES-I, 1999:220) olarak geçen kelime, Türkmen Türkçesinde *barak* 'baraka' (STY, 1992:70), Gagauz Türkçesinde *barak* 'barınak' (GTS, 1991:29), Başkurt Türkçesinde *barak* 'kısa süre için ev, baraka' (BTH-I, 1993:115) ve *balagan* 'kısa süre için ev, baraka' (BTH-I, 1993:111), Kumuk Türkçesinde *barak* 'baraka, derme çatma ev' (KBTL, 1990:50), Kırım Tatar Türkçesinde *barak* 'barak' (KTRL, 2007:38), Özbek Türkçesinde *barak* 'geçici olarak inşa edilen ahşap ev' (UTİL-I, 1981:80) ve Yakut Türkçesinde *baraak* 'baraka' (TSS, 1995:26); *balaakka* 'çadır' (TSS, 1995:50) şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca '*baraka*' anlamına gelen başka kelimeler de diğer lehçelerde şu şekilde yer almaktadır: Kazak Türkçesinde *kepe* 'kulübe, barınak, baraka, küçük ev' (KzkTS, 1995:230); *kakıra* 'kulübe, baraka' (KzkTS, 1995:278), Karakalpak Türkçesinde *kakıra* 'kamuş ve çamurdan yapılmış kulübe, şalaş, baraka' (KKTS-II, 1982:107), Karaçay-Malkar Türkçesinde *hudırma* 'baraka, kulübe' (KMTS, 2000:216); *ahtiger* 'derme çatma kulübe, baraka' (KMTS, 2000:74); *ahtigeri* 'çadır' (KMTS, 2000:74); *ıhtırma* 'baraka, kulübe' (KMTS, 2000:223); *ıshav* 'baraka, kulübe' (KMTS, 2000:226).

3.2. "Dam" Kelimesinin Gelişimi ve Kullanım Alanları

Tarihî Türk lehçelerinde ve günümüz Türk lehçelerinde *tam*>*dam* kelimesinin farklı kullanım alanları mevcuttur. Türkçenin en eski kelimelerinden biridir. Eski devirlerden günümüze kadar şekil olarak başta Oğuz grubu lehçelerinde (ötümlüleşme ile) t->d- değişmesine uğramıştır; t'li ve d'li şekilli kullanımları Türk dili içerisinde yaşamaya devam etmektedir. Drevnetyurkskiy Slovar'da *tagam* (*tam*) 'dam, çatı' *üynin tagamı altundan erdi* 'bu evin damı altındandı' (DrSl, 1969:526) örneği ile ayrıca 'çatı'

anlamındaki *örtmân* (DrSl, 1969:392) kelimesi yer almıştır. Clauson, Eren ve Gülensoy kelimenin anlamını ve gelişimini şöyle vermişlerdir:

*“ta:m: Gerçekte ‘bir duvar’ (çamur ya da çamur tuğladan yapılmış) genişlemiş anlamlarla ‘toprak duvarlı bir bina’; tuğladan yapılmış yapı; mezar, höyük; Az., Osm. dam ‘çatı’; Tkm. ta:m ‘tuğladan yapılmış yapı’; Xak XI. yy. ta:m ‘duvar’; Tef. dam ‘duvar, bina’; Çağ. XV. yy. tam ‘saray duvarı’; Xıwar. XIII. yy. (?) ‘bu evin duvarı’; Kom. XIV. yy. tam ‘çatı’; Osm. dam (~? tam) ‘bina, mandıra, hapishane’ (Clauson, 1972:502-503; Tietze, 2002:554). “dam: 1. Bir yapının bir evin üzerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm. 2. Toprak damlı ev, küçük ev, köy evi. 3. Ahır. 4. Argo ‘tutuk evi’ Az. dam.-Tkm. tüm 1.Ev 2. Oda Tatk. tam duvar Nog. tam “duvar” Kzk. tam 1. Mezar üzerine yapılan yapı 2.yer. Toprak dam. sag tam toprak katı. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. (tam ‘duvar’). Orta Türkçede de tam ‘duvar’ olarak geçer. Eski Kıpçakçada da ‘tam’ biçimi kullanılır.” (TDES, 1999:104). “Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü adlı eserde Tuncer Gülensoy da “dam ‘yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm’=ET (KT) tam > OT tam ‘duvar, dam, kale’ DLT) < *tām ~ Trkm. tām üsti, dām (Räsānen); Hlç. dāam ~ Moğ. (KWb.377) tama ‘Wand, Mauer’ ~ Kore (SKE, 254) tam.” (Gülensoy, 2007:264).*

İlk kez Orhun Türkçesinde *tam* ‘duvar’ (ETY, 1999:1-54: KTAGDY) olarak kelimeye rastlanılmıştır. Eski Uygur Türkçesinde *tamlıg* “duvarlı” (EUTS, 1993:24) kelimesi mevcut olmakla birlikte *Üç İtigsizler* adlı yapıtta *tam* ‘duvar’ (Üİ, 1998:1036-8,2), *tam turgur* (Üİ, 1998:1036-7), *tamta ulatı tıdaçı alku öngler* (Üİ, 1998:1036-1) örneklerine rastlanmıştır. Karahanlı Türkçesi dönemi sözlüğü *Divanü Lügati’t-Türk*’te de şu kullanımlar vardır: *tam* “duvar, kale, dam” (DLT-I, 1999:153-10,172-22,176-14; DLT-II, 1999:22-17,44-11,108-6; DLT-IV, 1999:566); *tamıg, tamdın, tamka... tarus* ‘evin çatısı’ (DLT-IV, 1999:581); *ükeklig tam* ‘üzerinde burçlar bulunan kale’ (DLT-I, 1999:172-22); *ol tam erdi* ‘O duvarı vardı.’ (DLT-I, 1999:93-18).

Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden *Nehcü’l-Feradis*’te *tam* ‘duvar, bina, ev’ anlamında kullanımlar mevcuttur: *kemigin tağı bir ulug bedük yerde tört tam binanınıg* (NF, 1998:217-4, 218-3); *tammung* ‘damın’ (NF, 1998:218-19); *tamlarga* ‘damlara’ (NF, 1998:235-11). *Nehcü’l-Feradis*’te benzer anlamlarda kullanılan diğer kelimeler de şunlardır: *kubbe* (Ar.) ‘kubbe’ (NF, 1998:265); *öçek* ‘dam, çatı’ (NF, 1998:335); *sakf* (Ar.) ‘tavan, çatı, dam’ (NF, 1998:358); *tak* (Ar.) ‘kubbe, kümbet’ (NF, 1998:394). Aynı dönem eserlerinden *Kıyasü’l-Enbiya*’da da ‘dam, çatı duvar, bina’ anlamlarında kullanılan *tam* kelimesi bulunmaktadır (KE, 40v20,45v18, 62v8,62v10). Kıpçak Türkçesi döneminde de *tam* ‘dam’ (İML, 1997:1997:179); *tam üsti* ‘dam üstü, baca’ (KMT, 2000:66/4); *tam* ‘dam’ < *tam üye-* ‘dam üstüne’ (GT, 1989:121/6), *tam üstinde* ‘dam üstünde’ (GT, 1989:210/3); *tam* ‘ev, dam’ < bir *tam* üstinden oyup dört yana ok atardı (GT-II, 1993:46a-14) gibi kullanımlar bulunmaktadır. Kıpçak Türkçesi döneminde benzer anlamlarda kullanılan diğer kelimeler ise şunlardır: *dam* ‘çatı, dam’ (KTS, 2007:55); *iv başı* ‘baca, dam’ (KTS, 2007:117); *tam* ‘dam, çatı, taraça’ (KTS, 2007:260); *tam* ‘duvar’ (KTS, 2007:260); *tam üsti* ‘baca’ (KTS, 2007:261); *tapa* ‘çatı’ (KTS, 2007:262); *topa* ‘çatı’ (KTS, 2007:280).

Süheyl ü Nevbahar’da *tam* ‘dam, ev’ örneklerine rastlanılmaktadır: *tama* ‘dama’: *bir tama direk ururlar, ol tama tayak olur* (SN, 1991:17-1); *tamina* ‘damına’ (SN, 1991:8-11,281-12). Dede Korkut Hikâyelerinde de “*tavuk kümesine, sığır tamına dönmüş, konşularına çağırır ki...* (DK, 1997:D8-11) gibi örnekler mevcuttur. Kamûs-ı Türkî adlı eserde “*bina örtüsü, hayvan barındırmak için yapılan kapalı yer, ahır, kümes, kodes, hapishane, zindan.*” (KT-I, 1901:234) anlamları ile verilen *dam* kelimesinin yanında benzer

anlamalarda olan şu kelimeler de yer almıştır: *arş* (Ar.) ‘çardak, çatı, kubbe (KT-I, 1901:53); *bam* (Far.) ‘dam, çatı’ (KT-I, 1901:90); *kubbe* (Ar.) ‘yarım küre biçiminde yapılmış kargîr dam, kümbet’ (KT-I, 1901:760); *künbet* (künbed) (Far.) ‘kubbe, yuvarlak, değirmi tavan veya çatı: cami, hamam, türbe künbeti’ (KT-I, 1901:782); *tarem* (Far.) ‘çardak; kubbe, kümbet; dam’ (KT-II, 1901:1305). Lehçe-i Osmanî’de ise *dam* şekliyle yer alan kelimenin anlamları deyim anlamlarıyla açıklanmıştır: “*Bina örtüsü, satıl, bam. Yalnız örtüden ibaret olan bina sundurma. Öküz damı, ahır, kümes, kades, mahbes (Öküz damı gibi yaktı dumanını Tosun Paşa). Dam altına girmek ‘kaya koruğu’; damı almak ‘haneyi örtüp itimat etmek, aktarmak’; dama atmak ‘haps etmek’; damdan düşmek ‘apansız, münasebetsiz davranmak’; pabuçlarını dama atmak ‘gözden düşürmek, kat-ı alaka etmek’.*” (LO, 2000:109). Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde de *tam* ‘dam, bina örtüsü’ (ÇOS, 1902:181) kelimesi bulunmakla birlikte *sok* kelimesi de ‘dam, ev örtüsü’ anlamlarında yer almıştır (ÇOS, 1902:172).

Çağdaş Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinde *dam* (KTLS, 1992:540), *damsız* (KTLS, 1992:976); Özbek Türkçesinde *tam* (KTLS, 1992:119,147,541,857); Azerbaycan Türkçesinde *tam* (KTLS, 1992:126-844), *dam* (KTLS, 1992:118,146); Kazak Türkçesinde *tam* (KTLS, 1992:146) şekillerinde yer alan kelime ile benzer anlamlara sahip farklı şekillerde başka kelimeler de kullanılmıştır: Azerbaycan Türkçesinde *çatı* ‘binayı örten kiremit, demir, ahşap örtü, evin çatısı’ (AFES-I, 1999:451), *tağ* ‘bazı binaların yarım daire şeklinde olan çatısı, kubbe; büyük kapıların üstündeki dam’ (AFES-I, 1999:253); Türkmen Türkçesinde *gümmez* ‘ev ya da cami kubbesi’ (STY, 1992:214); Gagauz Türkçesinde *ibik* ‘çatı sırtı’ (GTS, 1991:119), *kuble* ‘kubbe’ (GTS, 1991:152). Karaçay-Malkar Türkçesinde *cerbaş* ‘toprak kaplı çatı, toprak dam’, *cerbaş üy* ‘toprak damlı ev’ (KMTS, 2000:149), *toprakbaş* ‘toprak dam’ (KMTS, 2000:400), *trambaş* ‘metal kaplı çatı’; *trambaş üy* ‘çatısı metal levha kaplı ev’ (KMTS, 2000:408), *üybaş* ‘çatı, dam’ (KMTS, 2000:424), *üy başı* ‘çatı, dam’ (KMTS, 2000:424); Karaim Türkçesinde *ölçek* ‘ev çatısı’ (ESTY-I, 1974:441), *üçak* ‘ev çatısı’ (ESTY-I, 1974:592); Başkurt Türkçesinde *kuyık* ‘çatı’ (BTH-I, 1993:723), *öy başı* ‘çatı, çatı arası’ (BTH-I, 1993:64), *öy kıyığı* ‘ev çatısı’ (BTH-I, 1993:723), *öy tübehe* ‘evin tavanı, evin çatısı’ (BTH-I, 1993:64), *tübe* ‘evin tepesi, çatı’ (BTH-II, 1993:417); Kazak Türkçesinde *jabın* ‘çatı örtüsü, çatı kaplaması’ (KzkTS, 1995:149), *şatır* ‘dam, çatı’ (KzkTS, 1995:632); Karakalpak Türkçesinde *jabık* ‘çadırın kenarlarını örten keçenin ve kubbesini oluşturan çubukların üzerine örtülen keçe parçasıyla birleştiği yer’ (KKTS-II, 1982:151); Kırgız Türkçesinde *capkak* ‘kubbe, çatı’ (KrgTS-I, 1998:178); *çatır* ‘çadır, çatı, saçak’, *çatırluu* ‘örtülmüş, çatılı ev’ (KrgTS-I, 1998:255); Tatar Türkçesinde *tübe* ‘tepe, ev çatısı’, *öy tübese* ‘ev çatısı’ (TTAS-III, 1981:281); Özbek Türkçesinde *tom* ‘teneke çatı’; *tunuka tomli uy* ‘teneke çatılı ev’ (UTİL-II, 1981:224); Uygur Türkçesinde *ögze* ‘evin düz çatısı’ (YUTS-V, 1995:840), *peşayvan* ‘evin önündeki süslü çatı’ (YUTS-I, 1995:775); Altay Türkçesinde *kakpak* ‘çatı, kapak’ (ATS, 1999:94), *cabu* ‘çatı, örtü, dam’ (ATS, 1999:48); Hakas Türkçesinde *çabıh* ‘çatı, saçak’ (ÖHTS, 2005:70), *çabımdı* ‘kaplama, çatı, sundurma’ (ÖHTS, 2005:70), *hır* ‘çatı, üst’, *hayzı hırı çoh*, *çalaas tigeyleg çurttar* ‘bazısı çatısız, çıplak tepeli evler’ (ÖHTS, 2005:173), *pügürt* ‘kubbe’, *altın pügürttig ib* ‘altın kübbeli ev’ (ÖHTS, 2005:391); Şor Türkçesinde *çabıg* ‘çatı, dam’ (ŞS, 1995:11); Teleüt Türkçesinde *dabu* ‘çatı, dam’ (TAS, 2000:19); Tuva Türkçesinde *deevir* ‘tavan; çatı, dam’ (TTS, 2003:30); Çuvaş Türkçesinde *tüpe* ‘ev çatısı’ (ETSCY-II, 1974:262), *vitı* ‘çatı, kapak, örtü’ (ETSCY-I, 1974:128); Yakut Türkçesinde *horuobuya* ‘çatı’ (TSS, 1995:52) kelimeleri kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde benzer anlamlarda kullanılan diğer kelimeler ise şunlardır: *çatı* ‘bir yapının, bir evin damını kuran parçaların bütünü’ (TS, 2005:400); *kubbe* (Ar.) ‘yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam, kümbet’ (TS, 2005:1245); *kümbet* (Far.) ‘kubbe; koni, piramit biçiminde damı olan, yuvarlak veya köşeli yapı’ (TS, 2005:1283). Derleme Sözlüğü’nde *dam* olarak geçen kelimenin Türkiye Türkçesi ağızlarında altı ayrı anlamı yer almıştır: “1. Toprak damlı ev, kulübe, köy evi. 2. Oda. 3. Ceza evi. 4. Kapalı yer. 6. Yaylada sütlerin saklandığı yer. 7. Ahır. 8. Baca.” (DS-

II, 1993:1347,1348). Ankara İli Ağızları adlı tez çalışmasında dam için 'dam, çatı; ahır' anlamı verilmiştir (Akça, 2009:824). Yine Türkçe Sözlük'te dam kelimesinin dört anlamı verilmiştir: "1. Yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm. 2. Üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi. 3. argo Tutukevi. 4. hlk. Ahır." (TS, 2005:468).

3.3. "Ev" Kelimesinin Gelişimi ve Kullanım Alanları

Türk dilinin en eski kelimelerinden biri olan ev Eski Türkçeden itibaren tarihî lehçelerimizde görülmektedir; *eb* > *ew* > *ev* şeklinde değişiklik yaşamış, patlayıcı-ötümsüz ünsüz (b), damak-dudak 'w/v'sinden dış 'v'sine gelişim göstermiştir. Oğuz Türkçesinde "*eb* > *ew* > *ev*" şeklinde değişen kelime diğer lehçelerde genellikle "*eb* > *ew* > *öw* > *ög* > *öv* ~ *öy* ~ *üy* ~ *ü* ~ *ü*" şeklinde değişiklik göstermiştir: *öv* (Az.), *öy* (Trkm.-Bşk.-Tat.-Uyg.), *üy* (Kar.-Kzk.-Kır.-Krç.-Mlk.-KKlp.-Özb.-Şor.-Tel.), *ü* (Tuv.). Ayrıca kelimenin *em* (Hak.) ve *ib* (Alt.-Şor.) şekilleri de kullanılmaktadır. "E (>é, à, i, ö, u, ü, ü) ß (>b,p,w,v,y,g,m)-h ve y protezdir." (Gülensoy, 2007:347).

Etimoloğeskomu slovarji tjurskix jazykov adlı çalışmada "1. Ev, çadır, mesken, yaşanılan yer, oda, daire, barınak, astrolojide gökyüzü parçası, ev. 2. Ev işleri, maişet. 3. Bina, inşaat. 4. Yaşanılan yer; yer. 5. Durulan yer, duraklama yeri. 6. Satranç tahtasındaki kareler. 7. Aile, evdekiler. 8. Karı, kadın." (Sevortyan, 1974:513-514) olarak verilmiştir. Clauson da anlamını ve değişimini şu şekilde göstermiştir: "Ayrı bir oturma yeri, özel çağrışımıyla, tam anlamı 'çadır, ev' yani yerel durumlara bağlı olarak. Bazı edebi metinlerde benzer bir mecazî anlama sahiptir. Arapçadaki bayt gibi 'Tanrı evi'. Fonetik tarihi görülmedik bir şekildedir; orijinal şekil 'e:v'dir fakat XI. yy'dan itibaren bazı şivelerde 'ew' olmuştur ve 'ew > üw > üwi > üy' daha nadir olarak öy gelişimini takip etmiştir." (Clauson, 1972:3,4; Tietze, 2002:751). Marcel Erdal ise *Old Turkish Word Formation* adlı eserinde *ev-*, *eviniş*, *evin-*, *evək* gibi 'acele etmek' anlamlarındaki kelimeleri göstermiştir (Erdal, 1991:366). Etimoloji sözlüklerinde de şu şekilde yer almaktadır:

"1.Yalnız bir ailenin içinde oturabileceği biçimde yapılmış yapı; 2. Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut. -Az öv. Tkm öy.-Nog üy.-Tatk. öy.-Bşk. öy.-Hal. öy.-Blk üy.-KKlp üy. -Kzk üy. -Krg üy. Tar. öy. - Hal. hav. -Şor. em. -Küer ep. -Bar. ü. -Mad. öm. -Sag. öp. -Alt, Tel., Kuğ. üy. -Hak. ib. -Şor., Alt. ü. -Tuv. üg 'yurt'. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. Orta Türkçede *ev* olarak geçer. Kaşgarlı Mahmud'a göre Oğuzlar 'ev' biçiminde kullanırlar. Eski Kıpçakçada da 'ev' olarak geçer." (TDES, 1999:141). "Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı; konut" =KT. *ew*; Uyg. (İKPÖ, 139) *äw*; OT (DLT) *ew*, *ef*, *ev*, *öw*, *üw*, *üw* <**eb* [>**ew* 'Oğuzlar']. Munkacsy (KcsA 1:314): *ev* <Süm. ab (Hommel de bu bağlantı üzerinde durur.). Doerfer (TMEN, 675): *ev*: < Süm. ab Her ikisi de yanlıştır. Polioanov (ArOr 9:406 s.1.not): <Çin. [Çince ip 'köy']. Räsänen (LTS 128; V34a): <? Clauson (ED 3-4): <? Doerfer (KhalMast 279,280,291): *ev* < *päb* ~Orta Kore: ip 'haus' ~ Japon: *iba* 'haus'. Not: Korece ip ~ Japonca *iba* sözcüklerinden Türkçe **eş* sözcüğünün Altaycada var olduğu görülmektedir. Çince, Sümerce ya da başka bir dilde köken aranması uygun değildir." (Gülensoy, 2007:347).

Orhun Yazıtlarında *eb* 'ev, yurt, çadır; karargâh, ordugâh' (OY, 1998:101: TY1T4K11-6) şeklinde görülmektedir: " '...bizni ölüv teçi kök temiş, türğiş kaganı taşıkmiş tidi on ok budum kalısız taşıkmiş tır tabgaç süsi bar ermiş ol sabır eşidip kaganım ben ebgerü tü şeyin tidi .' [Bizi öldürecek, demiş Türğiş hakanı dışarı (=sefere) çıkmış. On ok milleti de kalmayıp dışarı çıkmış der. Çinlilerin de (hazır) askeri var imiş. Bu sözü eşidip hakanım ben eve (=vatana, yurda) doğru düşeyim dedim.]" (ETY, 1999:T-30). Eski Türkçede (özellikle Eski Uygur Türkçesinde) şu şekiller tespit edilmiştir: *äw*, *ab*, *ew* 'ev, çadır'; *äw+ig* 'evi', *äw+din* 'evden';

mankal ginça äwiğ barkıg uz tut gıl 'ben gelinceye kadar, evi barkı iyi (düzenli) tut.' (Gabain, 1988:87); *ev* (Üİ, 1998:6-4, 28-24, 361-19,362-6,368-2); *ev ~ äv 'ev', äv 'ev, çadır', öy 'ev'* (EUTS, 1993:68). Divanü Lügati't-Türk'te ise şu kullanımlar yer almaktadır: *ew 'ev'* (DLT-I, 1999:32-1,37-5,124-7vb.; DLT-II, 8-24,19-26,85-18...); *evin 'evin'* (DLT-I, 1999:21,1-19); *ev kıızı 'aile kıızı'* (DLT-I, 1999:326-1); *ew kuşağı 'Yüнден dokunan bel kuşağına benzeyen bir nesne olup çadırın etrafına sarılır.'* (DLT-I, 1999:454-26); *bedhizlik ev 'süslü ev'* (DLT-IV, 1999:78); *ef 'ev'* (DLT-IV, 1999:170); *ev (Oğuzca)* (DLT-IV, 1999:205); *ev 'ev'* (DLT-IV, 1999:205); *ev-bark 'ev bark'* (DLT-IV, 1999:206); *kurug ev 'içinde kimse bulunmayan ev, evde eşya bulunmazsa yine böyle denir'* (DLT-IV, 1999:384); *öv 'ev'* (DLT-IV, 1999:470); *üv, üv 'ev'* (DLT-IV, 1999:719). Dönemin diğer eseri Kutadgu Bilig'de şu tür örnekler mevcuttur: *evinde 'evinde'* (KB, 1979:341); *evlig er 'ev sahibi'* (KB, 1979:164); *evindin 'evinden'* (KB, 1979:484); *eviñe 'evine'* (KB, 1979:561,951,6421,6283); *evi* (KB, 1979:743,744,759,834,948,1524); *evke 'eve'* (KB, 1979:745,1304); *evin 'evini'* (KB, 1979:765, 3522,3560); *evdin 'evden'* (KB, 1979:6224,6304).

Harezmi Türkçesinde de şu örnekler vardır: *ev bark 'ev bark'* (NF, 1998:49); *ew 'ev, oda' ew baridi* (NF, 1998:8-17); *ewke* (NF, 1998:1-14); ; *ew ~ ev 'ev, oda'* (KE, 1997:18r3,3ov17,34r8; 41rl); *ew içinde kölgede olturup işleğil tedi* (KE, 1997:18r3). Kıpçak Türkçesindeki 'ev' kelimesinin varyantları şu şekildedir: *ev ~ iv ~ öv ~ öy ~ yev 'ev, oda'* (KTS, 2007:77); *ev 'ev'* (KMT, 2000:66/3); *evde* (KMT, 2000:55,6/11); *evdaş 'hanım, eş'* (KMT, 2000:336/10); *evlü 'evli, ev sahibi'* (KMT, 2000:226/6); *evlenmessen* (GT, 1989:274/12); *ivolen- 'evlenmek'* (GT, 1989:265/8); *iv* (GT, 1989:60/11:98/1); *ol iv ışığında* (GT, 1989:341/8); *ivdeş 'zevce, eş, karı'* (GT, 1989:27/1,136/5); *bir fakir ivdeşi* (GT, 1989:289/12); *ev 'ev: bir eve senün gibi koñşu ola on direm kem ayar gümiş tegir* (GT-II, 1993:48a-13); *evlen- 'evlenmek': bir zaman soma gördüm ki evlenmiş ve olanakları gelmiş* (GT-II, 1993:59-15); *evsüzlük 'evi olmama hali, evsizlik': bir gün yaranlar geldiler ki evsüzlük perişanlığından hatırın soralar* (GT-II, 1993:54-7). Kuman Türkçesinde de *ev ~ iv ~ öv 'ev'* (KLS, 1942:71); *yih-öv 'tapınak, kilise'* (KLS, 1942:71); *ev ~ iv ~ öv 'ev', öv 'tapınak, kilise'* (KLS, 1942:21,116,141); *aş büşürgen ev 'mutfak'* (KLS, 1942:12,17); *evdeki epçi 'hizmetçi kadın'* (KLS, 1942:90-22); *evdeki kıız 'hizmetçi kıız'* (KLS, 1942:90-23); *ev 'insanın oturacağı yapı, ev'* (İML 1997:95,179); *ev kökesi 'evin tavanı'* (İML, 1997:179); *evlig 'evli, evlenmiş kimse'* (İML, 1997:153) örnekleri bulunmaktadır.

Eski Oğuz Türkçesi devresinde *ev 'içinde yaşanan yer'* (KD, 1996:200-20); *evi ören 'evi yıkılası'* (SN, 1991:3165); *evi irsi 'ev sahibi'* (SN, 1991:1853); *evi harab 'evi yıkılası'* (SN, 1991:3381); *evi viran 'evi yıkılası'* (SN, 1991:3165); *iv 'ev, otağ, çadır': iv yanında dikilse gerdek görklü* (DK, 1997:D7-2); *iv* (DK, 1997:D18-3); *...ogrı kopek yike tana ivini birbirine katmış 'evini'* (DK, D8-10); *ağ ivi işiğinde şiven kopdı* (DK, 1997:D299-9); *konuğı gelmeyen kara ivler yıkılsa yig* (DK, 1997:D4-7); *bu yıkılacak ivde un yok* (DK, 1997:D9-7); *ag ban ivini kara yirün üzerine dikdürmiş idi* (DK, 1997:D235-6); *iver- 'vermek, evlendirmek': dimek ivermeh gerek* (DK, 1997:D80-12); *ivermiş, ivereyim* (DK, 1997:D80-10,11;170-11;17a12); *ivermeh mi gerek* (DK, 1997:D80-12); *ivolen- 'evlenmek', ivlense 'evlense'* (DK, 1997:D89-5), *oglu olan ivermiş* (DK, 1997:D10-11) gibi kullanımlara rastlanılmaktadır. Ayrıca 'çok süslü, altın başlı büyük çadır' anlamındaki *ban* kelimesi de Dede Korkut metinlerinde *iv* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Dede Korkut metinlerinde otuz kez geçen bu kelime Muharrem Ergin tarafından yukarıdaki anlamıyla verilmiş olmasına rağmen Semih Tezcan tarafından Farsçadaki *bām ~ bān* kelimelerinden geldiği iddia edilmiştir. Kelimenin 'dam' ve 'kubbe' anlamlarının olduğunu belirten Tezcan, her iki dilde de 'çadır' anlamıyla kullanıldığını belirtmiştir (Tezcan, 2001:81).

Abuşka Lûgatinde (Çağatay Türkçesi sözlüğünde) *öy* “*Ev demektir, hane manasındaki Mecnun u Leyli’de Mecnunu atası beyabandan eve ketürdüğü mahalde kelür.*” açıklamasıyla verilmiştir (AL, 1970:117). Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *ayevi* (akevi) ‘alaçuk, Asiya-i vustada kabailin iskân etdikleri bir nevi çadırlar, yani kebetke’ (ÇOS, 1902:5); *dirim ayun* ‘alaçuk, hayme, hargah’ (ÇOS, 1902:58); *oy* (*oyi*) ‘hane, ev’ (ÇOS, 1902:149); Kamûs-ı Türkî’de *ev* kelimesi için “*Taş, kereste veya tahtadan yapılan bir ailenin ayrı olarak oturmasına elverişli yer. Küçük parçalara bölünen bir şeyin her bir kısmı, hâne: satrançta fil evi, at evi. Bir evde oturanların hepsi, aile. İmalat, ticaret veya bir hizmetin yapıldığı veya belli maksatla kullanılan yer: basım evi, radyo evi. Çadır.*” (KT-I, 1901:351) açıklaması verilmiştir. Ayrıca sözlükte *bark*, *beyt*, *hane* kelimelerinin ‘ev’ anlamında kullanıldığı yer almıştır (KT-I, 1901:93,118,471); *evciğiz* ‘küçük ev, fakirhane ev’ (KT-I, 1901:351) örneği de verilmiştir. Lehçe-i Osmanî’de şu örnek ve açıklamalar mevcuttur: (*ev*) “*Türküde uy, iv, yuva, yapı diye müstameldir; dâr, beythane, mutlaka mesken, meva, sükna, hanvad, beş yüz ev, mekân bir göz oba, nesil, sülale, nejad, bile, beyt, ehl-i beyt’; ev bark ‘ayal ve manal’; ev hayvanı ‘yabani olmayan, ehli’; ev sahibi ‘sahib-i müllk, harem’; evin halkı ‘çoluk çocuk, kaşık düşmanları’; ahiret evi ‘dar-ı beka’; ak ev ‘göçebe, gezer çadır halkı, yörük’; düğün evi ‘dar-ı beka’; kapı evi ‘büyümlü yer’; evceğiz ‘fakirhane, kulube gibi kümesicik’; evermek ‘evlendirmek, ev bark etmek, tezviç, damat etmek’; evlenmek ‘ev bark olmak, izdivaç, teehhül etmek’; evlilik ‘bekârlık zıddı.’” (LO, 2000:140). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde de *ev* kelimesi için şu açıklama yer almaktadır: “*Padişahların erkek ve kız çocuklarının dairelerine verilen addır. Eskiden padişah çocukları kaç anneden doğarlarsa doğsunlar ‘bucak’ adı verilen bir dairede yaşarlardı. Şehzadelerle sultanların bucağın içinde ayrı daireleri vardı işte bu dairelere “ev” denilirdi.*” (OTD-I, 1993:569).*

Çağdaş Türk lehçelerinde ayrıca şu şekiller bulunmaktadır: Tatar Türkçesinde *öy* (KTLS, 1992:219,583,965), *öygö iş* (KTLS, 1992:673), *öy hayvanı* (KTLS, 1992:207), *öylangan* (KTLS, 1992:231), *öylaniv* (KTLS, 1992:651); Türkmen Türkçesinde *öy* (KTLS, 1992:111,145,229,583), *öycük* (KTLS, 1992:353), *öye giren güvey* (KTLS, 1992:365), *öyhayvanı* (KTLS, 1992:229), *öylenmek* (KTLS, 1992:229), *öylenme* (KTLS, 1992:413), *öylenen* (KTLS, 1992:231); Uygur Türkçesinde *öy* (KTLS, 1992:229,583,657), *öylangan* (KTLS, 1992:231), *öylenmek* (KTLS, 1992:229), *öylünüş* (KTLS, 1992:413); Kırgız Türkçesinde *üy* (KTLS, 1992:228), *üy aybandarı* (KTLS, 1992:206), *üy aybanı* (KTLS, 1992:228); *üy but kiyimi* (KTLS, 1992:876); *üy çatım* (KTLS, 1992:146), *üy kızmatçı ayal* (KTLS, 344); *üy kızmatkeri* (KTLS, 1992:344); *üylö* (KTLS, 1992:926), *üylü* (KTLS, 230); Özbek Türkçesinde *üy* (KTLS, 1992:145,229,657), *üy hayvanı* (KTLS, 1992:229), *üylanış* (KTLS, 1992:413), *üylanmak* (KTLS, 1992:229), *üy cihazı* (KTLS, 1992:573,599), *üyüm* (KTLS, 1992:989); Azerbaycan Türkçesinde *ev* (KTLS, 1992:228,498), *evcil yeri* (KTLS, 1992:692); *ev sanadi* (KTLS, 1992:850); Kazak Türkçesinde *üy* (KTLS, 1992:228,656), *üyde balaga törbiye beretin erkek* (KTLS, 1992:536), *üy emevi* (KTLS, 1992:728), *üy hayvanı* (KTLS, 1992:206). Kırım Tatar Türkçesinde *ev* ‘ev; aile; ev bark’ (KTRL, 2007:327); Başkurt Türkçesinde *öy* ‘gecelemek için ev, içinde yaşam sürülen yapı, bina, daire, oda; insanın yaşadığı yer, il; *agas öy* ‘ahşap ev’; *ak öy* ‘misafir için iki odalı ev’, *algı öy* ‘altı köşeli evin kiler bölümü’, *altı möyöşlö öy* ‘altı köşeli ev’; *askı öy* ‘evin alt katı’, *aulak öy* ‘işlerden dinlenmek için uzak yerde bulunan ev’, *baş öy* (yer öy) ‘yer kazılıp içine yapılan ev’, *belekey öy* ‘altı köşeli evin ön odası’, *kara-karşı öy* ‘ahırın ortak olan yan yana duran iki ev’, *kirbes öy* ‘kerpiçten ev’, *öy aldı* ‘kapı önü, ev arkası’, *töpkö öy* ‘altı köşeli evin büyük kısmı’ (BTH-II, 1993:64); Karaçay-Malkar Türkçesinde *boluş üy* ‘düğün sırasında damadın saklandığı ev’ (KMTS, 2000:125); *toprakbaşı üy* ‘toprak damlı ev’ (KMTS, 2000:404), *üy ‘ev’* (KMTS, 2000:424); Karaim Türkçesinde *üy, iv, yiv, yuv, yüv, üv ‘ev’*: *üy töşemesi* ‘ev döşemesi’; *iv biyi* ‘ev sahibi’, *iv biytsa* ‘ev hanımı’ (ESTY-I, 1974:589), *yuvçek, yivotsek ‘evcik’* (ESTY-I, 1974:254), *yüv ‘ev’*: *yüv kulluh etüvçüleri* ‘ev hizmetçileri’ (ESTY-I, 1974:260); Kırgız Türkçesinde *capız üy* ‘basık ev’, *capız töbö alçak* ‘yassı tepe’ (KrgTS- I, 1998:178), *cer üy* ‘toprak ev’

(KrgTS- I, 1998:201), *üy* 'oba, keçe ev, ev; mesken'; *boz üy* 'oba', *kara üy* 'fakir obası', *ak üy* 'beyaz oba', 'zengin, muhteşem oba'; *üy tik-* 'oba kur-', *çalgız üy* 'köyden ayrı bir yerde duran oba', *kızıl üy* 'kırmızı oba' (KrgTS- I, 1998:799); Kazak Türkçesinde *şal* 'ev bark, mal mülk' (KzkTS, 1995:624); *taypak üy* 'yüksek olmayan ev' (KzkTS, 1995:512), *üy-jay* 'ev bark, mal mülk' (KzkTS, 1995:432), *üyşık* 'küçük ev, hayvan kulübesi, barınak' (KzkTS, 1995:596); Kumuk Türkçesinde *balçık üy* 'toprak ev' (KBTLS, 1990:48), *üy* 'ev; konak; apartman dairesi; oda' (KBTLS, 1990:397); Teleüt Türkçesinde *üy* 'ev', *üy ası* 'ev işleri' (TAS, 2000:128); Şor Türkçesinde *em* 'ev' (ŞS, 1995:28), *üy* 'ev' (ŞS, 1995:124); Hakas Türkçesinde *ib* 'ev', *ağas ib* 'ağaç ev'; 'çadır' (ÖHTS, 2005:211); Altay Türkçesinde *üy* 'ev, çadır, barınak', *kerege üy* 'keçe çadır' (ATS, 1999:199) kelimeleri yanında bir de 'ev, aile' anlamındaki *ayıl* (Ar.) kelimesi de kullanılmaktadır: *ayıl-curt* 'aile, aile ocağı', *ayıl curttu bol-* 'evlen-', *ayıl* 'çadır; deri, kıl dokuma veya sık dokunmuş kalın bezden yapılarak direklere tutturulan taşınabilir barınak; köy, oba, otağ' (ATS, 1999:31); Özbek Türkçesinde *üy-joy* 'ev bark' (UTİL-II, 1981:268); Uygur Türkçesinde *öy* 'ev': *balalar öyi* 'çocuk yuvası', *dem eliş öyi* 'kültür evi', *medeniyet öyi* 'istirahat evi' (YUTS-V, 1995:859); Çuvaş Türkçesinde *kil* 'ev; ev ocağı' hına *kili* 'misafir evi' (ETSCY-I, 1974:292), *kilipe* 'bütün ev, tüm aile' (ETSCY-I, 1974:292), *pulil/pus* 'izbe, ev' (ETSCY-I, 1974:462), *pürt-şurt* 'ev bark' (ETSCY-I, 1974:462), Yakut Türkçesinde *cie* 'ev, hane' (TSS, 1995:84,108); Türkiye Türkçesinde *ev* 'yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı' (TS, 2005:665) ve Derleme Sözlüğü'nde "1. Oda. 2. Arabalarda yük konulan yer. 3. Ev içi." açıklamaları yer almıştır (DS-III, 1993:1801); ayrıca Ankara ili ağızlarında da *ev* şekliyle ve genel anlamıyla yer verilmiştir (Akça, 2009:902).

3.4. Yurt Kelimesinin Gelişimi ve Kullanım Alanları

Türkiye Türkçesinde *yurt* 'bir halkın üzerinde yaşadığı kültürünü oluşturduğu toprak parçası vatan; memleket; göçebe Türklerin oturduğu çadır' (TS, 2005:2201) anlamlarında kullanılan *yurt* kelimesi "Y(>c,ç,j,m,n,s,ş)Ü(>o,u)RT" (Gülensoy, 2007:347) ses değişikliklerini tarihî süreç içerisinde yaşayan 'bir tür çadır topluluk, ülke, memleket' anlamlarıyla çağdaş lehçelerde varlığını sürdürmektedir. "Osmanlı çağındaki anlamına göre yurt, 'ev'in toprağa temas ettiği mekândır; yani yerdir. Türk insanın yurdu (yani evinin toprağa temas ettiği yer) genellikle bellidir." (Baykara, 2000:224). "Orta çağda taşınabilen evin en bilinen şekli yurta (çadır) idi. Yurta, M.Ö. 1. Bin yılında ortaya çıkmış ve çağdaş görünümüne orta çağda kavuşmuştur. Yurta, Türk halkının icadı olan bir üründür, göçebe hayat tarzında en pratik ve en uygun ev şeklidir. Kâşgarlı Mahmut'un 'delik' anlamında kullandığı yurt, Arapça vatan sözcüğünün karşılığı olup oturlan yer demektir. İçten ağaç iskeletlere dayandırılan yurt, yuvarlak olup üstü alçak bir kubbe biçimindedir." (Turan, 2002:305). "Kononov 'göç alanı' olarak 'yurt'un Türkçe yur- 'yürümek', 'göçmek' kökünden geldiğini yazmışsa da Doerfer, bu açıklamaya karşı çıkmıştır. Ona göre Kononov'un verdiği yur- kökü Türkçede yom olarak geçer." (TDES, 1999:461). Clauson "Eski dönemde çok seyrek; Kâşgarlı'nın çevirisi 'terk edilmiş kamp yeri' eski ortaya çıkışlara uygun düşünüyor fakat orta dönemde 'mesken yeri, ikametgâh.'" (Clauson, 1972:958) şeklinde açıklama eklemiştir. Sevortyan ise "1. Otlak, durulan yer, kamp, yerleşim yeri, mülkiyet yeri, mülkiyet, kasaba, bırakılmış mera; göçebelerin terk ettiği yer, mesken izleri, evlerden kalma yıkıntılar, yangın yeri... 2. Vatan; devlet; hükümet, toprak, il, bölge. 3. Köy/kasaba 4. Ahali ile beraber toprak (yer), halk, ahali, toplum, toplantı, akrabalar. 5. Çadır, kulübe, ev, yazlık, ocak, inşa edilmiş kulübe ve avlu, ev işleri" açıklamalarını vermiştir (Sevortyan 1989:254-255). Eren ve Gülensoy da şu açıklamalara ve notlara sözlüklerinde yer vermişlerdir:

"1. Bir halkın üzerinde yaşadığı toprak parçası; 2. İnsanın doğup büyüdüğü yaşadığı yer, memleket; 3. Göçebelerin yazın veya kışın oturdukları yer. Tkm yurt 1. 'Konut, ev; 2. 'Ülke,

memleket'.-TatK. yurt .-KKlp. yurt .-Kzk yurt. -Hak çurt 'ev, konut'.-Tuv. curt 'ülke'.-Yak surt 'oba'. Ana Türkçe y-'nin Yakutçada s'ye çevrilmesi eski bir ses kuralıdır. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır (yurt) Orta Türkçede yurt 'kamp yıkıntıları, ev, oturma yeri, eski yapı kalıntıları' olarak geçer. Eski Kıpçakçada da yurt 'konak, han'olarak kullanılır." (TDES, 1999:461). "1. Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası; 2. İnsanın doğup büyüdüğü, yaşadığı yer, memleket; 3. Mec. Kimi nitelik veya değerleri taşıyanların çok bulunduğu yer, vatan; 4. (mec.) Bir şeyin ilk veya çok yetiştirildiği yer, vatan; 5. Bir grup insanın oturduğu, yetiştirildiği veya bakıldığı kurum; 6. Kalacak, barınacak yer; 7. Toplu olarak bir iş öğretildiği yer; 9. Sahip olunan arazi, emlak; 10. (hlk.) Yörüklerin yazın veya kışın oturduğu yer. =ET [KT: öl(ü)gi yurtta yolta yatu kaltaçı ert(i)g(i)z. (KTN9); Irk Bitig: tengrilig kurtda yurtta kalmış (IB19;EDPT958)] ~ OT yurt 'eski izlerler, ören' (DLT, KB: ölümüg unıtma görün yurtun ol (Arat, II:388) < Tü. yürt [=Moğ. nutug].'' (Gülensoy, 2007:347).

Orhun Yazıtları'nda yurt 'yurt, kamp yeri, konaklama yeri, çadır' (OY, 1998:116,192: TY1T3D7, KT3K13) olarak geçmektedir. Orhon Yazıtları'nda ayrıca *turgak* kelimesi de 'yurt, vatan' anlamında kullanılmıştır (OY, 1998:112). Uygur döneminde de aynı anlamda kullanılmıştır (EUTS, 1993:306); Gabain de yurt 'yurt, tarla, ev' şeklinde yer vermiştir (Gabain, 1988:313). Oğuz Destanı'nda da "yurtçu" kelimesinde rastlanmaktadır ki 'yurtçu, sınırıcı' anlamına gelmektedir (OD, 1982:23,88,139).

Divanü Lügati't-Türk'te ise şu kullanımlar yer almaktadır: yurt 'delik' (DLT-I, 1999:93-18); yurt 'eski yerler, ören, yurt delik' (DLT-III, 1999:7-1); yurt 'eski devirlerden kalan yapılar' (DLT-III, 1999:7); yurt küçük bolsa angut bedük ur 'delik küçük olsa da tıpayı büyük vur.' (DLT-III, 1999:258-16). Kutadgu Bilig'de ise yurt kelimesi 'yurt, yer' anlamında yurtun ol terkinde geçmektedir (KB, 1979:5412); ayrıca 'yer, yurt' anlamında *orun* kelimesi geçmektedir (KB, 1979:747).

Nehcü'l-Feradis'te yurt 'yurt, ev bark, yer' anlamında yer almaktadır. Ayrıca yerini yurtını koyup 'yerini yurdunu bırakıp' (NF, 1998:27-2); oğul kızlarını yer yurtlarını salıp Mekke'din... (NF, 1998:63-8) şeklinde kullanımlar yer almıştır. Kısasü'l-Enbiya'da yurt 'yurt, mesken, konak, yeri, çadır, ev' anlamlarında kullanılmıştır: yurtım (KE, 1997:234r20); yurtça, yurtta, yurtındın (KE, 1997:30vb); yurtımız (KE, 49r2). Kıpçak Türkçesinde yurt 'yurt, vatan, memleket; ikametgâh, çadır, inilecek yer' (KTS, 2007:330; KMT, 2000:6a/12), Kuman Türkçesinde de yurt 'oturulan ev, yurt' (KLS, 1992:235) anlamlarında yer almıştır.

Süheyl ü Nevbahar'da yurt 'yurt, yer', yurd ilen 'yurtla' (SN, 1991:44-4: Kazan big burada yurdilen haberleşmiş); yurtunda (SN, 1991:68-3); yurtta (SN, 1991:44-4;91-3) şeklinde kullanımlar bulunmaktadır. Lehçe-i Osmanî'de yurt 'mesken, vatan, meva, mutlaka, memleket' anlamları verilmiştir; bunların yanında yurt kelimesinin kullanıldığı terim ve deyim anlamlar da verilmiştir: "Yurtluk 'malikâne arazi, bir hanedanın yurtluk, ocaklık malikânesi', yeri yurdu yok 'serseri, hane, berduş', yurtlandırmak 'yörükleri iskân etmek', yurtlanmak 'yurt tutmak, yerleşmek, ev sahibi, göçebelikten çıkmak'." (LO, 2000:432). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde yurt kelimesinin 'yurtluk ve ocaklık' terimiyle kullanımı yer almaktadır: "Bir yerin gelirinin birine tevcihi yerinde kullanılır, bir tabidir. Yurtluk yalnız kayd-ı hayat şartıyla tasarruf edildiği hâlde yurtluk ve ocaklık ira yoluyla da tasarruf edilirdi. Kendisine bu şekilde bir araz geliri tevcih olunan resmen o yerin sahibi değildi. Araziyi satamaz, bağışlayamaz vakfedemezdi. Yalnız o yerin şeri ve örfü ait olurdu." (OTD-III, 1993:639.5.).

Çağdaş Lehçelerdeki şu şekilde benzer şekiller ve anlamlar mevcuttur: Azerbaycan Türkçesinde *vatan*, *yurt*, *tugan yak*; Türkmen Türkçesinde *yurt* kelimeleri kullanılmaktadır (KTLS, 1992:999). Türkiye Türkçesinde *yurt* şeklinde yer alan kelime Türkmen Türkçesinde *yurt* (KTLS, 1992:575), *yurtdaş* (KTLS, 1992:333,999); Kırım Tatar Türkçesinde *yurt* 'çadır; vatan; ev, baba ocağı, okul' (KTRL, 2007:346); Tatar Türkçesinde *agaç yort* 'taş ev, ahşap ev', *yort* 'ev, bina' (TTAS-I, 1981:461); Tuva Türkçesinde *ada-çurt* 'ata yurt' (TTS, 2003:2), *çurt* 'yurt, memleket; oba, oymak' (TTS, 2003:26), Başkurt Türkçesinde *yort* 'ev, bina'; *agas yort* 'ahşap ev'; *taş yort* 'taştan ev'; *yort aldı* 'evin önü, ailenin ayrı evi'; *yort kerege* 'çadır iskeleti'; *yort karaldıhu* 'çadır'; *yeyge yort* 'yazlık çadır'; *közgö yort* 'güzlük çadır' (BTH-I, 1993:428), *yort-kura* 'ev ve diğer yapılar' (BTH-I, 1993:429); Şor Türkçesinde *çurt* 'yurt'; *çurt salın-* 'yerleşme, bir yeni yurt edin-' (ŞS, 1995:24); Çuvaş Türkçesinde *şurt/şort* 'ev, bina, avlu (ETSCY-II, 1974:144), *şurt-yir* 'ev' (ETSCY-II, 1974:144) anlam ve şekillerinde kullanılmaktadır. Ayrıca *aal* kelimesi Tuva Türkçesinde 'yurt, ev, oba' ve *aal-oran* 'yurt, ev' (TTS, 2003:1) anlamında kullanılırken *iye doydu* kelimesi de Yakut Türkçesinde 'ana yurt' (TSS, 1995:11) anlamında kullanılmaktadır. Derleme Sözlüğü'nde ise *yurt* ve *yurtlak* kelimeleri "1.Yörüklerin yazın ya da kışın oturdukları yer. 2.Ev, bark. 3.Toplu yerleşme yeri. 4.Yayla evinin çevresi." (DS-VI, 1993:4323) anlamlarıyla verilmiştir. Ankara ili ağızlarında da *yurd* ~ *yurt* 'yurt, vatan' (Akça, 2009:1347) şeklinde yer almıştır.

4. Sonuç

11. yüzyıl sonrası genel olarak yerleşik hayata geçen Türkler, *yurt* edindikleri coğrafyada barınacakları mekânı inşa ederken buldukları coğrafyanın şartlarına göre *evler* yapmışlar, bu evlere uygun bölümler, odalar, kapılar, pencereler, *çatılar* (*damlar*) oluşturmuşlardır. Ev ve evin bölümlerini yapmak her ne kadar coğrafi ve kültürel durumlar ilgili olsa da bunların ekonomik boyutu da söz konusudur. Bütün bunların neticesi olarak barınma ile ilgili bu kelimelerin farklı kavram alanları ortaya çıkmıştır.

Taranan eserlerde *bark* kelimesi tek başına 'ev, barınak' anlamında karşımıza çıkmıştır. Özellikle Karahanlı döneminden sonra *ev bark* şeklinde ikileme olarak kullanılmış ve 'ev' anlamında kullanılmaya başlanmıştır. *Bark* kelimesi Karahanlı, Harezmi ve Osmanlı Türkçeleri dönemlerinde tek başına 'ev, barınak' anlamındadır. Karahanlı Türkçesi döneminde ise *ev bark* koşması da 'ev' anlamında kullanılmıştır. "Baraka" kelimesinin *bark* kelimesiyle ses ve şekil benzerliği ise dikkat çekicidir; yakın anlam taşıması yönünden de ilişkili olduğu düşünülebilir. Farsçaya Türkçeden, İtalyancaya da Türkçeden geçtiği de düşünülebilir. Tarihî dönemlerde özellikle Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi dönemlerinde *baraka* kelimesi kullanılmamıştır; Osmanlı Türkçesi döneminde Batı dillerinden alıntı kelime olarak yer almıştır. Çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan, Türkmen, Gagauz, Başkurt, Kumuk, Kırım Tatar ve Özbek Türkçelerinde *barak*, Yakut Türkçesinde de *baraak* şeklinde yer alan *baraka* diğer Türk lehçelerinin kullanım alanları içerisinde tespit edilmemiştir; aynı anlamda başka kelimelerin bu kelimenin yerine kullanıldığı belirlenmiştir. Başlangıçta 'duvar' anlamında olan *dam* kelimesi zamanla 'çatı' anlamını kazanmıştır. Eski Türkçeden günümüze *tam>dam* şeklinde ötümlüleşen çatı anlamındaki *dam* kelimesi, hem Azerbaycan hem de Kırım-Tatar Türkçelerinde aynı anlam ve biçimde kullanılmaktadır.

Türk dilinin en eski kelimelerinden biri olan *ev* kelimesi, Eski Türkçeden itibaren tarihî lehçelerimizde *eb > ew > ev* şeklinde (b>w>v~y) bir değişim göstermiştir. Çağdaş Türk lehçelerinde genel olarak *öv* (Az.); *öy* (Trkm., Tat., Bşk., Uyg.); *üy* (Kır., Kzk., Özb., Kar., Nog., Krç.-Mlk., KKlp., Tel.) gibi şekillerde kullanılmaktadır. Çağdaş lehçelerden Oğuz grubu ve Karluk grubu lehçelerinde *ev* kelimelerinin ortak kullanımı söz konusudur; Kıpçak ve Sibiryaya grubu lehçelerde de benzerlikler söz

konusudur. *Ev* kelimesi de anlam değişmeleri göstermiştir. Kimi zaman bir yapı kastedilirken kimi zaman da bir bireyin yahut bir ailenin barınacağı mekân kastedilmiştir. Taranan eserlerde *yurt* kelimesi ‘yurt, memleket, oturulan yer’ anlamında karşımıza çıkmıştır. Başkurt ve Tatar Türkçelerinde *yurt* > *yort* ‘ev, bina’ anlamında; Şor ve Tuva Türkçelerinde *yurt* > *çurt* ‘yurt ve memleket’ anlamında; Çuvaş Türkçesinde *yurt* > *şurt/şort*, Yakut Türkçesinde *iye doıdu*, *cie*, *uopsay cie* kelimeleri de ‘ev’ anlamında yer almaktadır. İlk zamanlar ‘konaklama yeri, çadır’ anlamlarında olan *yurt* kelimesi sonraları ‘vatan’ anlamını kazanmıştır.

Bark, *dam*, *ev*, *yurt* gibi kelimelerin yerine kullanılan Arapça ve Farsça alıntı kelimeler, Sibirya grubu Türk lehçelerinde çok az olmasına rağmen diğerlerinde biraz daha fazla kullanım alanı bulmuştur. Tarihî dönemlerde ise Harezmi ve Osmanlı Türkçeleri dönemlerinde Arapçadan alıntı kelime sayısı oldukça fazladır. Dört kelimenin de Türk dilinin gerek tarihî lehçelerinde gerekse çağdaş lehçelerinde geniş bir kullanım alanı olduğu tespit edilmiştir. Başlangıçtaki anlamlarının yanında zaman ve mekân farklılaşmasıyla farklı anlamlar kazandıkları belirlenmiştir. Özellikle *ev* ve *dam* kelimelerinde ses ve şekil değişlikleri görülürken *bark* ve *yurt* kelimeleri ise başlangıçtan günümüze ses ve şekil değişikliğine uğramadan varlıklarını sürdürmüştür. Araştırmaya söz konusu olan kelimelerin anlam bakımından incelenmesi bu yazının boyutunu aşacağından ayrıntılı olarak yapılmamıştır. Dört kelimenin de hem tarihî hem de çağdaş lehçelerdeki kullanım alanları geçmişten günümüze Türk dilinin kavram zenginliğini ortaya koymaktadır.

Kök.	Uyg.	Kar.	Hrzm.	Kıp.	EAT	Çağ.	Osm.	TT
bark (<i>Mabet</i> , <i>anıt-kabir</i> , <i>mal</i> <i>mülk.</i>)	bark (<i>Zenginli</i> <i>k</i> , <i>servet</i> , <i>varlık.</i>)	bark (<i>Ev bark</i> , <i>bark</i> , <i>mülk</i> , <i>yolcu.</i>)	bark (<i>Ev bark.</i>)	bark (<i>Ev bark.</i>)	bark (<i>Ev</i> <i>bark.</i>)	bark (<i>Ev bark.</i>)	bark (<i>Barınma-</i> <i>cak yer</i> , <i>mesken.</i>)	bark (<i>Ev bark.</i>)
eb (<i>Ev</i> , <i>yurt</i> , <i>çadır</i> ; <i>karargâh</i> , <i>ordugâh.</i>)	ab~äw ~ew (<i>Ev</i> , <i>çadır.</i>)	ew~ev (<i>Ev.</i>)	ew~ev~iv (<i>Ev.</i>)	ev~iv~öv~ öy~yev (<i>Ev.</i>)	ev~iv (<i>Ev.</i>)	oy, öy (<i>Ev.</i>)	ev (<i>Ev.</i>)	ev (<i>Ev.</i>)
tam (<i>Duvar.</i>)	tam (<i>Duvar.</i>)	tam (<i>Duvar</i> , <i>kale</i> , <i>çatı.</i>)	tam (<i>Duvar</i> , <i>bina</i> , <i>ev.</i>)	tam (<i>Duvar</i> , <i>dam</i> , <i>çatı.</i>)	tam (<i>Dam</i> , <i>ev.</i>)	tam (<i>Dam</i> , <i>bina</i> <i>örtüsü.</i>)	dam (<i>Çatı</i> , <i>zindan</i>)	dam (<i>Çatı</i> , <i>hapis.</i>)
yurt (<i>Çadır</i> , <i>konaklama</i> <i>yeri.</i>)	yurt (<i>Yurt</i> , <i>tarla</i> , <i>ev’.</i>)	yurt (<i>Delik</i> , <i>eski</i> <i>yerler.</i>)	yurt (<i>Yurt</i> , <i>ev</i> <i>bark</i> , <i>yer.</i>)	yurt (<i>Yurt</i> , <i>vatan</i> , <i>memleket</i> ; <i>çadır</i> , <i>inilecek</i> <i>yer.</i>)	yurt (<i>Yurt</i> , <i>vatan</i> , <i>yer.</i>)	yurt (<i>Yurt.</i>)	yurt (<i>Yurt</i> , <i>mesken</i> , <i>vatan.</i>)	yurt (<i>Yurt.</i>)

Tablo 1. “Bark, dam, ev, yurt” kelimelerinin tarihî Türk lehçelerindeki kullanımı.

TT	Az.	Trkm.	Gag.	Baş.	Özb.	Uyg.	Kzk.	KırTat.
ev	öv	öy	öy	öy	üy	öy	üy	ev
Hal.	Nog.	KKlp.	Blk.	Hak.	Alt.	Kar. ²	Kır.	Krç Mlk.
äy	üy	üy	üy	ib	üy	üy	üy	üy
Tuv.	Kmk	TatK.	Şor.	Tel.	Çuv.	Yak.	Tat.	
ü	üy	öy	em	üy	kil	cie	öy	

Tablo 2. “Ev” kelimesinin çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımı.

	TT	Trkm.	Gag.	Özb.	Uyg.	Az.	KKlp.
	yurt	yurt	yurt	yurt	yurt	vatan	jurt
Alt	Hak.	Baş.	Tat.	Kar.	Tel.	Yak.	KırTat.
curt	curt (Ev, kon- ut).	yort taş yort (Ev, bina)	agaç -yort (Taş, ah- şap ev.)	curt	curt	surt (Oba) iye doydı (Anayurt)	yurt
Tuv.	Şor.	TatK.	Kır.	Kzk.	Çuv.	KrçMlk.	
curt aal (Ülke yurt, oba.)	çurt	yort	curt me- kân	jurt otân el- jurt	şurt/şort (ev, bina, avlu) şurt-yır (ev)	yurt	

Tablo 3. “Yurt” kelimesinin çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımı.

TT	Az.	Kar.	Gag.	Özb.	Tel.	Kzk.	KKlp.	Tat.	Şor.	Kır.
dam çatı kubbe kümbet	tam çatı tağ (kub -be)	ölçek üçak	ibik kuble	tom	dabu	tam jabın şatır	jabih	tübe	çabıg	capkak dam çatır çatırlü

Tablo 4. “Dam” kelimesi yerine çağdaş Türk lehçelerindeki kullanılan diğer kelimeler (1).

² Karaim Türkçesinde üy, iv, yiv, yuv, yüv, üv.

Krç Mlk.	Baş.	Trkm.
cerbaş toprakbaş trambaş üybaş üybaş cerbaş üy	kıyık tübe öybaş öy ıyığı öy tübehe	gümmez (<i>Ev ya da cami kubbesi.</i>)
Tuv.	Alt.	Uyg.
deevir	cabu kak-pak	ögze peşeyyan
Hak.	Çuv.	Yak.
çabih çabındı hır pügürt	tüpe viti	horuobuya

Tablo 5. “Dam” kelimesi yerine çağdaş Türk lehçelerindeki kullanılan diğer kelimeler. (2)

T. T.	Hak.	Çuv.
ev bark	agas-tas (<i>Ev bark.</i>)	pürt-sürt (<i>Ev bark.</i>)
Kaz.	Özb.	Tuv.
şal mal jay (<i>Ev bark.</i>)	hona üy joy (<i>Ev bark.</i>)	çağlak (<i>Sığınak, barınak, yağmurluk, ev bark.</i>)

Tablo 6. “Ev bark” terkihi yerine bazı çağdaş Türk lehçelerinde kullanılan kelimeler.

Kısaltmalar

AFES	: Azerbaycan Folklor ve Etnoğrafya Sözlüğü
AL	: Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü
And.ağl.	: Anadolu Ağızları
Ar.	: Arapça
Ar.Or	: Archiv Orientali
ATS	: Altayca-Türkçe Sözlük
Az.	: Azerbaycan Türkçesi
BKD	: Bilge Kağan Doğu Yüzü
BTH	: Başkort Telenen Hüzlege
Çağ.	: Çağartay Türkçesi
Çev.	: Çeviren

Çin.	: Çince
ÇOS	: Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü
DAO	: Doğu Anadolu Osmanlıcası
DK	: Dede Korkut Hikâyeleri
DKD	: Dede Korkut Hikâyeleri - Dresden Nüshası
DLT	: Divanü Lügati't-Türk
DrSl	: Drevnetyurkskiy Slovar
DS	: Derleme Sözlüğü
EAT	: Eski Anadolu (Oğuz) Türkçesi
ED	: An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish
ESTY I	: Etimologičeskiy slovar tyurkskih yazıkov I
ET	: Eski Türkçe
ETŞÇY	: Etimologičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka
ETY	: Eski Türk Yazıtları
EUTS	: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
F.	: Fransızca
Far.	: Farsça
GT	: Gülistan Tercümesi
GT-II	: Gülistan Tercümesi (Mahmud b.Kadi-i Manyas)
GTS	: Gagauz Türkçesinin Sözlüğü
Hak.	: Hakas Türkçesi
Hlç.	: Halaç Türkçesi
hlk.	: Halk (Türkçesi/Ağzı)
Hrzm.	: Harezmi Türkçesi
İK	: İştikakçının Köşesi
İKPÖ	: İyi ve Kötü Prens Öyküsü
İML	: İbni Mühenna Lügati
İt.	: İtalyanca
Kar.	: Karaim Türkçesi
Kar. T	: Karahanlı Türkçesi
KB	: Kutadgu Bilig
KBTLS	: Kumuk ve Balkar Türkçesi Lehçeleri Sözlüğü

KD	: Kız Destanı
KE	: Kısasü'l-Enbiya
Khalaj Mat.	: Khalaj Materials
Kıp.	: Kıpçak Türkçesi
KırTat.	: Kırım Tatar Türkçesi
KKlp.	: Karakalpak Türkçesi
KKTS	: Karakalpak Türkçesi Sözlüğü
KLS	: Kuman Lehçesi Sözlüğü
Kmk	: Kumuk Türkçesi
KMT	: Kitab-ı Mecmu-ı Tercüman-ı Türkî ve Acemi
KMTS	: Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü
Kök.	: Köktürkçe
Krç Mlk	: Karaçay Malkar Türkçesi
KrgTS	: Kırgız Türkçesi
KT	: Kamûs-ı Türkî
KTAGBY	: Kültigin Abidesi Güneybatı Yüzü
KTAKY	: Kül Tigin Abidesi Kuzey Yüzü
KTLS	: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri
KTRL	: Kırım Tatar Rusça Lügati (<i>Kırım tatarca-Rusça Lügat</i>)
KTS	: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
KTTS	: Karakalpak Tilinin Tüsindirme Sözdigi
Küer	: Küer Türkçesi
Kürt.	: Kürtçe
KzkTS	: Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi
LO	: Lehçe-i Osmanî
Mec./mec.	: Mecaz
NF	: Nehcü'l-Feradis
Nog.	: Nogay Türkçesi
OD	: Oğuz Destanı
Oğ./Oğuz.	: Oğuz Türkçesi
Osm.	: Osmanlı Türkçesi
OT	: Orta Türkçe

OTD	: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü
OY	: Orhun Yazıtları
ÖHTS	: Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük
Özb.	: Özbek Türkçesi
SKE	: Studies in Korean Etymology
SN	: Süheyl ü Nevbahar
STY	: Slovar Turkmenskogo Yazıka
Süm.	: Sümerce
Şor.	: Şor Türkçesi
ŞS	: Şor Sözlüğü
T./Tü.	: Türkçe
TAS	: Teleüt Ağzı Sözlüğü
Tat.	: Tatar Türkçesi
TatK.	: Tatar Kazan Türkçesi
TDES	: Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
Tel.	: Teleüt Türkçesi
TL	: Türk Lügatı
TMEN	: Turkische und mongolische Elemente im Neupersischen
Töl.	: Tölös Türkçesi
Trkm.	: Türkmen Türkçesi
TS	: Türkçe Sözlük
TSS	: Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük
TT	: Türkiye Türkçesi
TTAS	: Tatar Telenen Anlatmalı Süzlege
TTS	: Tuva Türkçesi Sözlüğü
Tüm.	: Tümen Türkçesi
TY1T4K(D7)	: Tonyukuk Yazıtı (Taş Kuzey-Taş Doğu)
UTİL	: Uzbek Tilining İzohli Lugati
Üİ	: Üç itigsizler
YUTS	: Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü

Kaynakça

- Akar, Ali (2009). Ağz Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -II-, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8, Fall, s.220- 221.
- Akça, Hakan (2009). *Ankara İli Ağzları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aksan, Doğan (1971). "Kelime Bilimi ve Anlam Bilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eskiliğini Saptama Yolları I, "Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine", *TDAY Belleten*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arıkoğlu, Ekrem (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arıkoğlu, Ekrem ve Klara Kuular (2003). *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, Aysu (1997). *Kıyasül- Enbiya*, Dizin (II. Cilt), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, Aysu (1998). *Nehcül-Feradis* (III. Cilt), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, Besim (1970) *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara: Ayyıldız matbaası.
- Atalay, Besim (1999). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi IV - İndeks*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baykara, Tuncer (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Biişev, E.G. ve diğerleri (Hazırlayan) (1993). *Başkort Telenen Hüzlege* I-II Cilt, "Russkiy Yazık", Moskova.
- Caferoğlu, Ahmet (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Yayınları (3.bsk.).
- Clauson, Sir Gerhard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish*, London: Oxford University Press.
- Dilçin, Cem (1991). *Süheyl ü Nevbahar* (Mesud bin Ahmed), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doerfer, Gerhard (1963-75). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden.
- Doerfer, Gerhard (1971). *Khalaj Materials*, The Hauge, Indiana University Publications UAS Volume 115.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bulak Neşriyat.
- Ergin, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı I-II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoylu, Halil (1996). *Kız Destanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Fedotov, M.R. (1996). *Etimoloğičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka*, Çeboksarı: Çuvaşskiy Gosudarstvennyy İstitut Gumanitarnih Nauk.
- Gabain, A. Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gaydarıcı, G.A., E.K. Koltsa, L.A.Pokrovskaya ve B.P. Tukan (1991), *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Çev., İ.Kaynak ve A.Mecit Doğru, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1976). *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: Kadro yayınları.
- Grönbech, K. (1942). *Komanisches Wörterbuch Türkisher Wortindex zu Codex Comanicus*, (Index), Copenhagen; (Çev.: Aytaç, Kemal (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları).
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (1986). *Doğu Anadolu Osmanlıcası-etimolojik Sözlük Denemesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gumilöv, Lev (1999). *Eski Türkler*, Çev. Ahsen Batur, İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Gürsoy Naskali, Emine ve Muvaffak Duranlı (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıyeva, M., Ş. Köktürk ve M. Paşayeva (1999). *Azerbaycan Folklor ve Etnoğrafya Sözlüğü*, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) Yayınları.
- Hamilton, J. Russell (1998). *İyi ve Kötü Prensın Öyküsü*, (Çev.: Vedat Köken), Ankara: TDK Yayınları.
- Hamzayev, M.Ya. (1962). *Slovar Turkmenskogo Yazıka*, Aşhabad: Akademii Nauk Turkmenskoy SSR.
- Hüseyin Kâzım Kadri (1928). *Büyük Türk Lügati*, C.I, İstanbul: Türk Dil Kurumu Neşriyatı, Maarif Matbaası.
- Kalenderov, Mahmut ve başkaları (Hazırlayan) (1982). *Karakalpak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, I-IV Cilt*, Nukus: Karakalpakstan Baspası.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1989). *Gülistan (Seyfi Serayi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kenesbayev, K. M. (1959). *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi I-II Cilt*, Almatı: Kazak SSR Gylym Akademijasynyn Baspasy.
- Kırkkılıç, Ahmet (Haz.) (1999). *Şeyhülislam Mehmed Efendi: Lehçetü'l-Lügat*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, K., A. Bayniyazov ve V. Başkapan (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Komisyon (1992). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (2 Cilt)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Komisyon (1996). *XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlükleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Komisyon (1993). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (A-Z) 12 cilt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Komisyon (2005). *Türkçe Sözlük* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kunos, Ignas (1902). *Süleyman Efendinin Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü*, Budapeşte.

- Kupreško, Tannagaşeva; N.N ve Ş.H. Akalın (1995). *Şor Sözlüğü*, Adana: Türkoloji Araştırmaları.
- Mahmutova, L.T., M. G.Mohemmediyev, K. S. Sabirov ve Ş. S. Hanbikova (1981). *Tatar Telenen Anlatmalı Süzlege III*. Cilt, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Marufov, Z.M (1981). *Uzbek Tilining İzohli Lugati*, I-II Cilt, Moskova: Rus Tili Neşriyeti.
- Nadelayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev ve A. M. Şerbak (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar*, Izdatelstvo 'Nauka', Leningrad: SSCB Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü Yayınları.
- Necip, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Rusçadan çeviren: İklil Kurban, Ankara: TDK Yayınları.
- Nemeth, Gyula (1990). *Kumuk ve Balkar Türkçesi Lehçeleri Sözlüğü*, (Çev. Kemal Aytaç), Ankara: TDK Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş III ve IV Cilt*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Orkun, Hüseyin Namık (1999). *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Orucov, A.H., B. Abdullayev ve N. Rehimzade (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti I-IV Cilt*, Bakü: Şerg-Gerb Neşriyatı.
- Özender, F.Sema Barutçu (1998). *Üç İtigsizler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, Mustafa (1993). *Gülistan Tercümesi* (Mahmud Kadi-i Manyas), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt I, İstanbul: MEB Yayınları
- Radloff, W. (1983). *Versuch eines Wörterbuches der Türk- Dialekte I* (1893), II (1899), III (1905), IV. (1911), S. Petersburg: Vostocnaja Literatura.
- Ramstedt, G.J. (1949). *Studies in Korean Etymology*, Helsinki.
- Ryumina-Sırkaşeva, L. T. ve M. A. Kuçigaşeva (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü*, (Çev., Ş.H.Akalın ve Çastegin Turgunbayev) Ankara: TDK Yayınları.
- Şemseddin Sami (1901). *Kâmus-ı Türkî* (2 cilt), İstanbul: İkdam Matbaası (Ahmed Cevdet).
- Sevortyan, E. V. (1974). *Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov I* (1974), II (1978), III (1980), IV (1989), V (1997), VI (2000), VII (2004), Moskova: Akademiya Nauk SSSR, İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatel'stvo "Nauka".
- Tavkul, Ufuk (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Taymas, Aptullah Battal (1997). *Cemaleddin İbni Mühenna: İbni Mühenna Lüğati*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, Şinasi (2001). *İştikakçının Köşesi*, Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Şinasi, (1991). "Ev bark nedir?", *Tarih ve Toplum* 89, s.10-13.
- Tekin, Talat (1988). *Orhun Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, Semih (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Tietze, Andreas (2002). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*. 1. Cilt, , İstanbul: Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım.
- Togan A. Zeki Velidi (1982). *Oğuz Destanı* (Reşideddin Oğuznamesi Tercümesi ve Tahlili), 2.bsk., İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Toparlı, Recep (2000). *Kitab-ı Mecmu-ı Tercüman-ı Türkî ve Acemi ve Mugali*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, Recep (Haz.) (2000). Ahmet Vefik Paşa: *Lehçe-i Osmanî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. .
- Toparlı, Recep, H. Vural, R. Karaatlı (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Turan, Şerafettin (2002). *Türk Kültür Tarihî*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Üseyinov, S. M. (2007). *Kırımatarca-Rusça Lügat*, Simferopol: Ocak Neşriyatı.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vasilyev (CARGISTAY) Yuriy (1995). *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*, Ankara.
- Yakup, Düzi Abliz, G.Geyurani, Z. Hıvıl, İ.Kadir, H.Abdurrahman, A.Emet ve P.Nur (1990). *Uygur Türkçesi Sözlüğü*, I-VI cilt), Ürümçi: Milletler Yayınevi.
- Yalman, Ali Rıza (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları*, (Hazırlayan, Sebahat Emir), 2. cilt, Ankara.
- Yudahin, K.K. (1998). *Kırgız Türkçesi Sözlüğü I- II Cilt*, (Çev., Abdullah Taymas), Ankara.